

PAPER DETAILS

TITLE: Bireylesim Sorunu: Aristoteles'in Bireylesim Ilkesi ve Özdeslik

AUTHORS: Cihan KIRCA

PAGES: 145-158

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2408176>

Makale Geliş Tarihi | Received: 14.10.2021

E-ISSN: 2148-9327

Makale Kabul Tarihi | Accepted: 25.04.2022

<http://dergipark.org.tr/kilikya>

Araştırma Makalesi | Research Article

BİREYLEŞİM SORUNU: ARİSTOTELES'İN BİREYLEŞİM İLKESİ VE ÖZDEŞLİK

Cihan KIRCA*

Öz: Bireyleşim, varlıkları bireysel kılan ve onların diğer bireylerden ayrımını sağlayan ilkenin ne olduğunu sorun eder. Birey, güncel bir kavram olmasına rağmen orta çağ filozoflarından bu yana bireysel varlıkların bireyliği anlamında kullanılmış olup bireyleşim, özdeşlik sorunu ile iç içe tartışılmıştır. Bu makalede Aristoteles'in bireyleşim sorununa yaklaşımını incelerken öncelikle genel kabul gören madde teorisini tartışacağız. Maddenin bireyleşim ilkesi olarak savunulması, onun bölünebilirliği ya da özdeşliği ile açıklanabilir. Fakat bölünebilirliğin kendisi bireyleşimi olanaksız kılıyor ve Aristoteles'in fikirleri ile çelişki gösteriyor. Maddenin özdeşliği, kendisi yeterince açık olmadığı için bir içeriğe ihtiyaç duyuyor; burada Leibniz'in ayırt edilemezlerin özdeşliği ilkesini tartışmaya dahil ederek bu içeriği maddenin paylaşılamazlığı olarak belirleyeceğiz. Fakat Theseus gemisi örneği üzerinden işaret edeceğimiz oluş sorunu ile karşılaşmaktayız. Diğer taraftan Aristoteles'in bireyleşim ilkesini form olarak görmek, bireysel formları savunmak anlamına geliyor; bireysel formlardan ne kastedildiği açık olmadığı için burada ilinekler üzerinden bireyleşimi sunacağız. Fakat Leibniz ve Aristoteles bu konuda uzlaşması olanaksız görünür ve Aristoteles için ilineklerle bireyleşim kabul edilemez; töze ilişkin olmayan ilineklerle bireyleşim, şeylerin doğası itibarıyla bireysel olmadığı anlamına gelir. Ardından konum ile bireyleşim fikrini Aristoteles üzerinden işaret ederek konum anlamında maddenin bireyleşim ilkesi olduğunu savunacağız. Son olarak konum ile bireyleşmenin saltık uzayı gerektirdiğini belirteceğiz ve Leibniz'in ayırt edilemezlerin özdeşliğinin mantıksal olarak geçersiz kılan Black'ın düşünce deneyine değineceğiz.

Anahtar Kelimeler: Aristoteles, Bireyleşim, Madde ve Form, Özdeşlik, Ayırt Edilemezlerin Özdeşliği

* Yüksek Lisans Öğrenci | MA Student

Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türkiye | Kocaeli University, Faculty of Arts and Science, Department of Philosophy, Turkey
cihannkirca@gmail.com

Orcid Id: 0000-0003-2081-9032

Kırca, C. (2022). Bireyleşim Sorunu: Aristoteles'in Bireyleşim İlkesi ve Özdeşlik. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 145-158.

THE PROBLEM OF INDIVIDUATION: ARISTOTLE'S PRINCIPLE OF INDIVIDUATION AND IDENTITY

Abstract: Individuation investigates what is the principle that makes things individual and distinguishes them from others. Although the individual is a contemporary notion, it has been used in the sense of entity and individuation has been discussed together with the problem of identity since middle ages philosophers. In this article, while investigating Aristotle's approach to the individuation problem, we will first discuss matter theory that generally accepted. Defending matter as a principle of individuation can be clarified by its divisibility or identity. But divisibility itself makes individuation impossible and contradicts Aristotle's views. The identity of matter needs a content because it is not clear enough; here, we will include Leibniz's principle of identity of indiscernibles into the discussion, and we will designate this content as the unshareable of matter. However, we encounter the problem of becoming, which we will also refer the example of the Thesus ship. On the other hand, stating Aristotle's individuation principle as form means defending individual forms; it is not clear what is meant by individual forms therefore we will offer accidental properties for individuation. Though, Leibniz and Aristotle seem impossible to agree on this issue and for Aristotle, individuation with accidental properties is unacceptable; individuation by non-essential properties means that things are not individual by nature. Then, pointing out the opinion of individuation with position through Aristotle, we will discuss that matter in the meaning of position is the principle of individuation. Finally, we will indicate that individuation by position requires absolute space, and we will refer to Black's thought experiment, which logically invalidates Leibniz's the principle of identity of indiscernibles.

Keywords: Aristotle, Individuation, Matter and Form, Identity, The Identity of Indiscernibles

1. Giriş

Kendi içinde sonsuz niteliklere sahip olan tekilin tanımlanabilmesi, onun bir tümel olarak kavramlaştırılması ile mümkündür. Fakat tekil, diğer tekillerle sadece fark edilebildiği kadar ortaklıkları dikkate alınarak bir tümel altına konabilir. Bu sebeple tekilin kendisinin ne olduğu sorusu cevapsız kalır. Bu soruna çeşitli açılardan yaklaşmak, tekil ile tümelin nasıl bir ilişki içinde olduğuna açıklık kazandıracaktır. Bu söz konusu açılardan en önemlisini sunan 'bireyleşim' (*individuation*) sorunudur. Orta Çağ filozoflarına göre 'birey', günümüzdeki anlamı ile 'kişilerin bireyliği' değil; geniş anlamıyla 'bireysel varlıkların bireyliği'dir (Gracia, 1984, s. 55). Makale boyunca birey kavramı, bu biçimde kullanılarak doğrudan tekil olanı işaret edecektir. Bireyleşim, bireyin bireysel varoluşunu ve diğer bireylerden ayrımını sağlayan ilkeyi arar. Bu ilkenin bilinmemesi ise tekil ile tümel arasındaki ilişkiyi sorunsallaştırır. Çünkü bireyin kendisinin tanımlamaz olması ile bireyleşim arasındaki ilişki, bireyi kendisi yapanın ne olduğundan belirli bir tümel altında bulunma gerekçelerine kadar uzanan sorunlara temas eder.

Aristoteles'te bireyleşim ilkesi tartışmaları ise birey olma üzerinden değil, diğer bireylerden ayrı olma üzerinden yürütülmektedir. Biz de tartışmamızda birey olmanın doğasını sorgulayacak olsak da diğer bireylerden ayrı olmayı merkeze alacağız. Aristoteles için gerçek varlıkların bireysel oldukları açıktır. Fakat aynı tümel altındaki

bireylerin hangi sebeple ayrı oldukları belirsiz gözükür. Örneğin insan türüne tabi iki bireyin, Sokrates ve Kallias'ın birbirinden farklı olmasının nedeni nedir? Bu farklılığı madde olarak belirlemek genel kabul görüyor olsa da maddenin bunu nasıl sağladığı açık gözüküyor. Öte yandan maddeyi reddederek formu ya da madde-form beraberliğini Aristoteles'te bireyleşim ilkesi olarak gösteren tartışmalar vardır.¹ Bu makalede ise var olan tartışmaları özdeşlik ile birlikte alarak hem Aristoteles'in bireyleşim ilkesini derinlemesine inceleme fırsatı yakalamaya hem de bunları daha güncel tartışmalarla ilişkilendirmeye çalışacağız.

2. Madde Teorisi

Aristoteles için bireyleşim ilkesinin madde olduğu genel kabul görür. Bu kabulün esas dayanağı olarak gösterilen pasaj ise şöyledir: “O halde, meydana gelen bütün, filanca et ve kemikler içinde gerçekleşmiş, filanca özellikte bir form, Kallias ve Sokrates, (yani) maddesi bakımından kendisini meydan getiren şeyden farklı, formu bakımından onunla aynı olan (çünkü form bölünmez) şeydir” (*Metafizik*, 1034a5-8). Formun aynı türe ait olan bireylerin ortak doğasını ifade ederek tanımı mümkün kılması ve maddenin bölünebilirliği sebebiyle çeşitliliği sağlaması, bireyleşim ilkesinin madde olduğunu haklılaştırır. İlgili pasajdan çıkan sonuçların makul olmasına rağmen Sfekas, Aristoteles'in [1034a5-8]'de ontolojik değil, epistemolojik bir soruya yanıt verdiğini iddia etmektedir (Sfekas 2004, s. 4). Fakat bunu kabul etmek pek mümkün gözüküyor; çünkü pasajın bulunduğu bölümde Aristoteles tam da ontolojik bir sorunu tartışmaktadır ve az öncesinde “at ve eşeğin birleşimi ile meydana gelen katır” örneği üzerinden formların karışmasıyla ilgili bir istisnadan söz etmiştir (*Metafizik*, 1033b33-1034a3). Ayrıca Aristoteles'in bireyleşim sorunu ile ilgili başka ifadeleri de vardır: “Tek bir Gök'ün olduğu açıktır. Çünkü eğer birçok insan olduğu gibi birçok gök olsaydı, her göğün hareket ettirici ilkesi bakımından bir, sayı bakımından çok olurdu. Ancak sayı bakımından çok olan her şey madde içerir” (*Metafizik*, 1074a33-34). Aristoteles için bireyleşim ilkesinin madde olduğunu kabul ederken ilkin sorgulanması gereken maddeden kastın ne olduğudur. Madde ya bölünebilirliği ya da özdeşliği ile bireyleşimi sağlar.

2.1. Maddenin bölünebilirliği

Anscombe'e göre “eğer bunu açıklamam istenirse, tek yapabileceğim, bir şeyi bölerek parçalarını göstermek olur. Maddenin bireyleşim ilkesi olmasıyla kastedilen budur” (Lukasiewicz, Anscombe, Popper 1953, s. 93). Fakat madde bölünebiliyor olması ile değil, bölünebiliyor olmasına rağmen bir olarak, bütün olarak kalabilmesi ile bireyleşim ilkesi olabilir. Böyle bir ayrımın gerekliliği nedir? Bu ayrım yoksa bölünen her parçanın birey olarak adlandırılması gerekecek, bu ayrım varsa maddenin bölünebiliyor olmasına rağmen bir kalmasını sağlayacak ilkenin form olduğu söylenecektir.

¹ Ahmet Arslan, 7. kitabın 8. bölümünün sonundaki dipnotunda bu tartışmaların genel hatlarını çizer ve ilgili alıntıları işaret eder (Aristoteles, 1996:337-338 [1034a5-10 ilişkin 1. dipnot]).

Bir nesnenin herhangi bir parçasından bahsederken, örneğin ağacın bir dalı için, ondan birey gibi bahsederiz, sadece 'dal' deriz. Bu hâlde ağaç bireyinin birçok dal bireyinden (ve diğer birey olarak parçalarından) meydana geldiği söylenmelidir. Fakat Aristoteles, parçanın bütüne göre tanımlandığını işaret eder; "yarım daire, daire ile tanımlanır. Aynı şekilde parmak da bedeninin tümü ile tanımlanır; çünkü parmak, insanın 'filanca kısmı'dır. O halde maddi kısımlar olarak göz önüne alınan ve kendilerine bir şeyin maddesine bölünür gibi bölündüğü kısımlar, bütünden sonra gelirler" (*Metafizik*, 1035b10-15). Bütünün parçalardan önce geldiğine itiraz edilebilir; örneğin bir kereste, yatağın ya da evin bütününde yer edinmemişken kendi başınadır, bireydir ve bütünden öncedir. Fakat göz ardı edilen bütünden önce olana parça denilemeyeceğidir. Öyleyse bütünü nasıl anlamak gerekir? "Bütünün bir olacağı bir tarzda bir şeyden meydana gelen şey, salt bir kümeye değil, heceye benzer. Şimdi hece, kendisini meydana getiren harfler değildir: Ne BA, B ve A'nın, ne de et, Ateş ve Toprak'ın aynıdır... O ayrıca, başka bir şeydir... bu birleştirici ilke, her şeyin formel tözüdür" (*Metafizik*, 1041b11-26).

Öyleyse Aristoteles için bireyleşim ilkesinin madde olduğunu bu çerçevede savunmak mümkün gözükmüyor. Denkel'in de belirttiği üzere "nesneyi bölüm ya da parçalara çözümleyen eğilim, Aristotelesçilik yerine Demokritos geleneğine bağlıdır" (Denkel 1985, s. 38-39). Çünkü Aristoteles'te birey için söz konusu olan bütünlüktür; parçaların düzeni ve bu düzenin organizasyonudur. Fakat Spinoza bireyler arasındaki farkı hareket ve dinginlik üzerinden açıklarken de bir organizasyon sunuyor²; birey, basit bedenlerin birlikteliğinde sabit bir hareket ve dinginlik oranına sahip olarak bileşik bedendir (EIIP13L3A2D) ve bu bileşik beden yine aynı hareket ve dinginlik oranına sahip olsa da farklı bireysel kısımlardan oluşur (EIIP13L7PI-II). Aristoteles parçalara, kısımlara bireysellik vermeden, Spinoza ise bireylerin kısımlarına bireysellik vererek organizasyonu sağlıyor. Aristoteles, örneğin 'cansız el'i işini yapma gücüne sahip olmadığı için insanın parçası saymazken (*Metafizik*, 1036b27-31); Spinoza ise hareket ve dinginlik oranındaki değişikliği, bireyin değişmesi olarak görüyor (EIVP39S): Söz gelimi 'cansız el' sabit orandan ayrıldığı ve kendi oranı bozulduğu için insanın parçası değil. Bu hâlde onlar, aynı organizasyondan bahsetmiyorlar. Öte yandan bir organizasyonu gerekli görmeyen analitik felsefenin indirgemeci yaklaşımları, ontolojiyi neredeyse imkânsızlaştırıyor. Örneğin şimdi karşımda duran bir köpek değil; dört ayağı, kuyruğu, kafası ve bedeni olan bir şeydir; bu hâliyle bile yeterince indirgenmiş gözükmüyor (Kuşçu 2019, s. 418).

Bireyin bir organizasyon olduğunu ya da parçalardan oluştuğunu söylemek tek anlamlı değil; organizasyon başka anlamlara gelebiliyor ve parçaların ne kadar indirgeneceği -parçaların parçası, atomlar, kuarklar, enerjiler- belirsiz. Bir bireyleşim ilkesinin olmayışı, indirgemeci kuramları dahi ifadesiz kılıyor. Bu sebeple her ontolojik

² Bireyleşim sorunu Spinoza'nın felsefesinde de işaret edilebilir: Hareket ve dinginlik, uzam sıfatının sonsuz tavrıdır. Eğer birey, bu sonsuz tavrıların oranı ile farklılaşıyor ise Spinoza için bireyleşim, düşünce sıfatı altında değil, uzam sıfatı altında 'madde' olarak mı gerçekleşir? Yahut tözün sonsuzca açılımı içinde bizim, onun özü olarak anladığımız sıfatları, bireyleşimin 'madde'den kaynaklandığını söylememizi engeller mi?

kuramda bir bireyleşim ilkesinin varsayılması zorunludur (Kuşçu 2016, s. 252). Bu noktadan hareketle farklılıkların sebebine şu açıklama verilebilir: Birey denilen şeyler aynı düzlemde tartışılmıyor ve düzlemler arasındaki anlam farkı göz ardı ediliyor. Örneğin bir köpek, hem belli türden bir enerji yığınıdır hem de belirli atomları barındırır. Fakat ne enerjinin ne de atomların toplamı bir köpeği ve onun anlamını vermez. Aristoteles'in benzer bir örneğiyle ifade edersek ayakkabı, bir deri yığının rastlantısal ya da beklenenden farklı ve kendi işlevini yerine getiremeyecek biçimde bir araya getirilmesiyle yapılamaz; o olsa olsa ayakkabı benzeri bir nesne olur (*Metafizik*, 1016b14-16). Bizim tartışmamız açısından, bireyleşim ilkesini maddenin bölünebilirliği ile savunulmasındaki sorunlar bir yana, bölünebilirliğin neyin birey olduğu ile ilgili uzlaşımları yok ederek yeni sorunlar çıkardığı kabul edilebilir.

2.2. Maddenin özdeşliği ve paylaşılamazlığı

Aristoteles'e göre madde, potansiyeldir; kendi başına bir niteliğe sahip değildir. "Maddeden, kendisi bakımından ne özel bir şey olan, ne belli bir niceliğe, ne de varlığı belirleyen diğer kategorilerden herhangi birine sahip olan şeyi anlıyorum: Çünkü bu kategorilerin her birinin yüklemi oldukları ve varlığı bu kategorilerin her birinin varlığından farklı olan bir şey vardır" (*Metafizik*, 1029a20-23). Peki maddenin kendisi belirsizken bireyler için belirleyici, farklılaştırıcı olduğu savunulabilir mi?

Bu soruya yanıt vermeye çalışırken öncelikle özdeşliğin bireyleşim sorunu ile ilgisini tartışalım. Özdeşlik, bireyleşim sorunu ile iç içedir; kendi kendisiyle özdeş olmayan bir şey, birey olarak gösterilemez. Orta Çağ filozofları da bireyleşimi, özdeşliğin bir alt başlığı olarak 'aynı' ve 'farklı' üzerinden tartıştı (King 2000, s. 160). Eğer özdeşlik, bireylerin ayrımını sağlıyorsa bireyleşimin de yeter koşulu olacaktır (Birey kendisi ile özdeş olduğu için diğerlerinden ayrı değildir; bireyler arasında özdeşlik mümkün değilse ayırım sağlanır). Leibniz, 'ayrıt edilemezlerin özdeşliği ilkesi' ile bunu savunuyordu. Leibniz'e göre doğada birbirinden ayrıt edilemeyecek iki birey yoktur (Leibniz ve Clarke 2000, s. 22). Denkel, Leibniz'in ilkesinin sadece yeter koşulu sağlamasıyla Aristotelesçi yaklaşımdan ayrıldığını belirtiyor (1985, s. 22). Bu yorum bireyleşim için değil, özdeşlik için yeter koşuldur (iki birey ayrıt edilemiyor ise özdeştir) ve ancak özdeşliğin, ayrımı sağladığı kabul edilirse bireyleşim için yeter koşul olduğu söylenebilir. Öte yandan Aristoteles için bireyleşimi maddede görmek, Leibniz'in nitelikler farkını vurgulayan anlayışı ile uzlaşabilir mi? Aristoteles için bireyleşimin ilkesinin form olduğunu savunanların en güçlü argümanı budur; maddeye nitelik kazandıran formdur, form bireyleştirir, maddeye de bireylik kazandırır.

Maddenin kendi başına belirlenebilir bir niteliği yoksa 'kendisi' diye gösterilebilir değildir ve kendisiyle özdeş olduğu söylenemez. Ancak madde, niteliklerin taşıyıcısı olmasıyla, form ile birlikte alınırsa maddenin özdeşliğine bir ifade sağlanabilir. Burada maddenin kendisi ile özdeşliğinden bahsediyorum. Maddenin özdeşliği, maddenin bireyleşim için öne çıkıp bir ilke olarak kabul edilebilirliğini sağlar mı? İlk maddenin özdeşliği ile ayrımı sağlamasından kast edilen şu olabilir; "paylaşılamaz olmak maddenin doğasındadır ve bu nedenle o, tüm maddi şeyleri bireysel kılar" (Gracia

1988, s. 156). Bizim tartışmamız açısında ifadeyi şöyle okuyorum; bir kısım madde, diğer kısım maddeden paylaşılamazlık ile ayrılır. Örneğin, Sokrates ile Kallias'ın et ve kemikleri farklıdır; şu kısım maddeyi barındıran Sokrates ile başka kısım maddeyi barındıran Kallias, birbirinden farklıdır. Sokrates'in maddesinin kendisiyle özdeşliği, Kallias'ın maddesinden farklı olmayı maddenin paylaşılamazlığı ile sağlar. Bu noktada belirtmek gerekir ki Sokrates'in maddesinin kendisiyle özdeşliği, Sokrates ile maddesinin özdeşliği değildir. Anscombe de bunu işaret ediyor: Aristotelesçi bir anlamda maddeye bireyleşim ilkesi demek, bireyin özdeşliğinin onu oluşturan maddesinin özdeşliği olduğunu söylemek değildir (Lukasiewicz vd. 1953, s. 96).

Ancak maddenin paylaşılamazlığı Aristoteles'e ilişkin bir ön kabulü gerektirir: "Örneğin insanın formu bize her zaman et, kemikler ve benzeri kısımlarla birlikte görünür. Bundan dolayı onları formun, dolayısıyla tanımın kısımları mıdır? Yoksa böyle değildirler de daha çok maddenin kısımları değil midirler? Ancak insanın formu, başka maddelerle birlikte görünmediğinden bu ayırmayı yapma gücüne sahip değiliz" (*Metafizik*, 1036b5-8). Öyleyse maddenin paylaşılamaz olmasını sadece et, kemik ve benzeri şeylerin forma değil, maddeye ait olduklarını varsayarak kabul edebiliriz. Ayrıca bu maddeyi bir arada tutanın ve bu sebeple paylaşılamazlığını sağlayanın form olduğunu da göz ardı etmek gerekir. Maddenin paylaşılamazlığının bireyler için uygun bir belirlenim olduğu yine de savunulabilir. Fakat bu belirlenim, zamanda özdeşlik için geçerli değildir. Theseus gemisi örneğini hatırlayalım: Bir gemi, parçaları eskidikçe yeni parçalar ile değiştiriliyor ve nihayetinde geminin tüm parçaları değiştirilmiş oluyordu. Geminin, parçaları değiştirilmemiş hâline A, tüm parçaları değiştirilmiş hâline B diyelim. Varsayalım ki A, B'ye doğru ilerlerken kendisi ile özdeşliğini süreklilik ile koruyor. Ancak A'nın B'ye doğru ilerlemesi, parçalarının değiştirilmesi maddenin paylaşılabılır olduğuna işaret ediyor. Öte yandan oluş içindeki birey, belirli bir süre için var olur ve maddenin paylaşılamaz olması da bireyin var olduğu süre için geçerli olamaz mı? Bunun için sürekliliğin, maddenin paylaşılamazlığını sağlaması gerekir. Fakat birey var olduğu o belirli sürede maddesini paylaşmıyor olsaydı bu bakımdan ona oluş içinde diyemezdik. Hobbes, Theseus gemisi örneğine bir ekleme yapıyor; A'nın parçaları değiştirilirken bu parçalardan bir C gemisi oluşturuluyor ve A'nın tüm parçaları değiştirildiğinde C'de tamamlanmış oluyor. Hobbes'a göre maddelerinin özdeşliği gereği A ve C de özdeştir (Denkel 1985, s. 57-58). Bunu kabul etsek dahi (bir önceki Sokrates ve Kallias örneğinde maddelerinin özdeşliği, bireylerin özdeşliği anlamına gelmez demiştik) bizim tartışmamız açısında önemli olan A'nın C ile maddesini tamamen değiştirmiş ve dolayısıyla paylaşmış olmasıdır.

Madde, değişme gücünü barındırır ve değişim onun üzerinde gerçekleşir. Fakat maddeyi bu sebeplerle bireyleşimin ilkesi olarak görmek, onu hatalı kavramak olur. Çünkü madde için söylenebilecek herhangi bir şey, form tarafından sağlanmıştır; değişim gücünü barındırması değiştiren, form olmadan ifadesizdir. Aristoteles tözün dayanak anlamını tartışırken madde hakkında şunları söylüyor: "...Sonra bu açıdan bakıldığında, mantıksal olarak, tözün madde olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak bu imkansızdır. Çünkü tözün, esas olarak bağımsız ve *bireysel bir şey olma özelliklerine sahip*

bir şey olduğunu düşünürüz. Bu açıdan maddeden ziyade, form ve madde ile formdan meydana gelen bileşik varlık töz olarak görünmektedir” (Metafizik, 1029a27-33 [vurgu bana ait]). Maddenin bireysel bir şey olmayışı, onun bireyleştiremediği anlamına gelir mi? Yahut tersi, formun bireysel bir şey olması, onun bireyleştirdiği anlamına gelir mi?

Bu sorular Charlton’ın işaret ettiği noktada anlam kazanıyor; ‘özdeş’ iki bozuk para, “formlarının aynı olması gibi, ‘aynı’nın aynı anlamda, maddeleri de aynıdır” (1972, s. 240). Burada iki bozuk para için formun ortak olduğunu ve dolayısıyla maddenin bireyleşimi sağladığını düşünürüz. Maddeleri özdeş olmadığı için bu iki bozuk para da özdeş değildir ve bu sebeple madde, ayrımı sağlar. Fakat maddenin özdeşliği tartışmaya bir katkı sağlamıyor; onun doğruluğu epistemolojiktir ve ayrımı sağlayacak ontolojik bir ima taşımadığı, kısaca işaret edilebilir bir içeriğe sahip olmadığı müddetçe bir açıklama olmuyor. Çünkü iki bozuk paradan birinin maddesinin kendisiyle özdeş olması, diğerinin maddesinden ayrı olmasını sağlamadığı gibi diğer bozuk paranın da maddesi kendisiyle özdeştir; ikisi de aynı ‘niteliğe’ sahiptir. Maddenin özdeşliğini, maddenin paylaşılamazlığı ile doldurmaya çalıştığımızda, onun ‘oluş’ sorununda geçersizliğini tartışmıştık. Örneğin burada Charlton’ın iki bozuk parası için aynı maddeden gelmiş olabilecekleri gibi eritilerek tekrar basılmaları da olası olduğuna göre onların maddeleri paylaşılabilir. Bu hâlde tartışmamız ya maddenin özdeşliğine ayrımı sağlayabilmesi için geçerli bir içerik ya da form tarafından bir çıkış aramaya yönelmelidir.

3. Form ve Nitelikler

Regis’a göre kendisi niteliksiz olan madde farklılığın nedeni olamaz. Çünkü açıkça maddenin kendisi de bireyleşime ihtiyaç duyar (Regis 1976, s. 161). ‘Maddenin kendisi de’ derken şu kast ediliyor; et, kemik, tunç, tahta gibi madde diye söz ettiğimiz şeyler ancak bir form ile birlikte, oldukları hâle gelmiştir. Fakat form tarafından sağlanan niteliklerin Sokrates ve Kallias için farklı olduğunu kabul etmeden, formun bireyleştirdiğini söyleyemeyiz; formun sağladığı nitelikler farklı ise Sokrates ve Kallias’ın formları da farklıdır. Öyleyse formun bireyleşim ilkesi olarak savunulması, aynı zamanda bireysel formların savunulması anlamına gelir. Boethius, Aristoteles’in *De interpretation* adlı eseri üzerine yazdığı yorumda bunu belirtiyordu; tekil/bireysel nitelik, diğer bireylerle paylaşılamazdır. Örneğin Platon, ‘platonluk’ formuna sahiptir ve bu Platon’u diğer bireylerden ayırt eder. Sadece Platon’a ait olan bu form, belirli bir tekil öze işaret eder. Öte yandan ‘insanlık’, insan olma niteliğidir ve hem Platon’u hem de diğer bireyleri kapsar (Boethius, akt; King 200, s. 168). Boethius’un önerisi bireyin kendi isminden üretilen bireysel formlar için bir adlandırmadır. Fakat bu ne bir içerik sunuyor ne de yeterli bir adlandırma oluyor. Örneğin aynı isme sahip bireyler için (iki Platon) bireysel form ‘platonluk’tur. Yahut karşımda duran iki selvi ağacı da ‘selvilik’ formuna sahiptir. “Bir şeyi, ‘var’ olması olgusundan başka, doğalarıyla, özleriyle ya da birey olmaları açısından tanımlayamamışsak, bu, ona basitçe, örneğin Sokrates ya da taş demekle de tanımlanamaz” (Çevikbaş 2010, s. 11).

Boethius’tan etkilenen Dun Scotus, ‘buluk’ (*thisness, haecceity*,) kavramını kullanarak daha yetkin bir adlandırma veriyor. ‘Buluk’, bireysel ayrım ve ortak doğanın birlikte

ifade ettiği bireydir. Fakat Scotus için 'buluk' ya da bileşenleri, form (madde ya da bileşik olan da) değildir; bireysel varoluş madde, form ya da bileşik olanın nihai gerçekliğidir (King 2000, s. 177-178). Fakat bireysel ayrım, bir form dahi değilse bireyleşim sorunu için oldukça belirsiz bir açıklama olur. "Scotus'un, bireysel ayrımı, teorik bir kara kutu gibi kullandığı görülüyor; belirli bir bireysel ayrım, üzerinde uzlaşılabilir doğaya sahip belirli bir bireysel ayrımdır ve onun hakkından bundan fazlası söylenemiyor" (King 2000, s. 178). Scotus'un itirazına rağmen 'buluk'u, tartışmaların seyri göz önüne alındığında bireysel form ve türsel form bileşiği olarak okumak şimdilik uygun gözüküyor.

Bireysel formları kabul edersek Sokrates ve Kallias için, "türsel formları aynı olmakla birlikte maddelerinin formu bakımından birbirlerinden farklı" olan bireyler olduklarını söyleyebiliriz (Aristoteles 2004, s. 57). Peki bireysel formların Aristoteles'te bir dayanağı var mıdır? Arslan'a göre Aristoteles'in bireysel formları kabul ettiği en açık pasaj şudur (Aristoteles 2004, s. 496 [2.dipnot]):

O halde kendilerinden söz ettiğimiz tümel nedenler yoktur. Çünkü bireylerin ilkesi, bireydir. Genel olarak insandan, ancak genel olarak insan çıkar. Ama genel olarak insan yoktur. Akhilleus'un babası Peleus'tur, senin ilken ise babandır. Şu özel B, şu özel BA hecesinin ilkesidir; çünkü genel olarak B, ancak genel olarak BA hecesinin ilkesidir... Aynı türe ait olan varlıkların nedenleri de farklıdır; ancak tür bakımından değil, yalnızca farklı bireylerin nedenlerinin farklı olmaları bakımından farklıdır. Senin madden, senin formun, senin hareket ettirici nedenin, genel kavramları bakımından aynı olmakla birlikte benimsilerden farklıdır (*Metafizik*, 1071a20-30).

Bu pasaj, bireysel formları doğrudan kabul ediyor gibi gözüküyor. Çünkü burada form (türsel form), bireylerin nedenlerinin aynılığı, genellemesi olarak işaret edilmiş. Öte yandan Aristoteles'te bireysel formu kabul edenler ise onun içeriğini belirsiz bırakıyor. Form anlayışını türsel ve bireysel olarak ayırdığımızda türsel formun türe ait nitelikler olduğu açıktır. Örneğin bir bardağın bardaklığı onun türsel formudur; o, bardaklığı gereği sıvı taşımasına uygun bir biçime sahip olmalıdır (Safalı 2016, 24:54-25:34 [video dosyası]). Bardağın bireysel formunu ise bu biçimin bardaklık formundan çıkmayacak kadar farklılaşması olarak alabiliriz; bardak geniş ağızlı, derin hazneli, ince belli olabilir. Öyleyse bardağın biçimindeki ve yüzeyindeki ayrıntıları, rengi, büyüklüğü gibi kendine has sonsuz niteliklerini de bireysel forma bağlamak mümkündür. Her bir bardak, bu farklılıklara rağmen bardaklık formuna sahip olmaya devam eder ve bu farklılıklar türsel değil, bireysel formundadır. Fakat biz artık burada ilineklerden bahsediyoruz; bardağı meydana getiren onunla birlikte varlığa gelen sonsuz ilinekleri meydana getirmez (*Metafizik*, 1026b4-5). Şu özel bardağın (bardaklık formundan çıkmayacak kadar) kenarları kırıldığında, onun biçimi de değişir; yahut onun rengi de değiştirilebilir. Öyleyse bunlar açıkça onun ilinekleridir. Öte yandan bardağın, bir varlığın başka türlü olmasının imkânsızlığı anlamında 'bardaklık' zorunluluğu vardır (*Metafizik*, 1026b26-27). Bardağın zorunlu doğası türsel formudur ve bardağı, şu özel bardak kılan ise onun bireysel formu, yani ilinekleridir. Fakat bardak, doğasına ait olmayan şeylerle, ilineklerle bireyleşiyorsa o doğası itibarıyla

bireysel değildir. Bunu Aristoteles için kabul edemeyiz; çünkü ya ilineklerin töze ilişkin olduğunu ya da tözün bireysel olmadığını söylemek zorunda kalırız.

Bireysel formların içeriğini ilineklerle doldurmak bizim varsayımımızdı; fakat onlara başka türlü bir içerik vermek mümkün gözükmüyor. Öte yandan bu varsayım, Aristoteles için bireyleşim ilkesini madde olarak belirliyor. Çünkü ilinekler töze ilişkin değil ve ancak madde tarafından taşınırlar. Aristoteles türsel farklılığı tartışırken ilinekler üzerinden örnekler sunuyor ve bireyleşim için doğrudan maddeyi işaret ediyor. Örneğin insanın beyaz veya siyah olması, hatta erkekliği veya dişiliği türsel bir ayırım sağlamaz (bu sebeple bunları da bireysel forma dahil etmek gerekir). “Çünkü burada insan madde olarak ele alınmıştır ve madde [türsel] bir farklılık meydana getirmez. Çünkü o bireysel insanları, onların her birisinin kendisinden meydana geldikleri et ve kemikler farklı olmasına rağmen, insan türleri yapmaz” (*Metafizik*, 1058a4-9 [ek ve vurgu bana ait]). Fakat Arslan, bireysel formu yukarıda alıntıladığımız üzere ‘maddelerinin formu’ olarak ortaya koyuyordu. Aristoteles tanımın (formun) kısımları ile ilgili bir tartışmada beden kısımları üzerinden bir örneğin ardından şu açıklamayı veriyor: “Bireysel olana gelince, Sokrates, kendisinde sonuncu bir bireysel madde içerir. Bütün diğer durumlarda da aynı şey söz konusudur” (*Metafizik*, 1035b30-32). Arslan, ‘sonuncu bireysel madde’yi işaret ediyor olabilir. Fakat beden kısımları (parçalar) ile nitelikler arasında açıkça farklar vardır; bunlardan en önemlisi, parçaların kendi başlarına somut bir nesne olmasına rağmen niteliklerin kendi başlarına somut bir karşılığının olmamasıdır (bkz. Denkel 1985, s. 30). Bu yine de yeterli bir yanıt olmayabilir; sonuncu bireysel madde nitelikler için de geçerli olabilir. Scotus’un, ‘buluk’un bileşenlerini madde ya da form olarak göstermeyip onu nihai gerçeklik olarak işaret etmesinin sebebi de bu olabilir. Bireysel formu özdeşlik tartışmalarına çekerek bir açılım kazanmaya çalışalım. Örneğin Charlton’ın ‘özdeş’ iki bozuk parası, özdeş bireysel formlara sahip olacaktır. Fakat onların farkını madde olarak ortaya koyan birine cevap veremeyeceğiz; bireysel formları özdeş olsa da maddeleri özdeş olmadığı için bu iki bozuk para da özdeş değildir denecektir.

Lloyd Aristoteles’in bireysel formları kabul ettiği düşünülen söz konusu pasajı, [1071a20-30]’u işaret ederek bireylerin formel nedenlerinin kendilerine has olduğunu belirtiyor (1970, s. 520). Böylece belirli bir forma sahip olmak, birey olmanın sadece gerek değil, yeter koşulunu da sağlıyor (Lloyd 1970, s. 524). Bu noktada Lloyd, aynı anda tartışabileceğimiz iki açılım veriyor. Birincisi, bireysel forma sahip olmak birey olmayı sağlıyor olabilir; bireyin diğer bireylerden ayrı olmasını da sağlar mı? Denkel’e göre “A gibi bir nesnenin tek başına var olabilmesi için onun B gibi herhangi başka bir nesneden ayrı olması gerekir. Çünkü böyle değilse, A, B’den ayırt edilemeyeceğine, yani bireyleşemeyeceğine göre A’nın tek başına, birey olarak var olduğu söylenemeyecektir” (Denkel, 1985, s. 20). Bu ifade ‘tanımı gereği doğru’ değil. Çünkü A’nın B gibi herhangi bir başka nesneden ayırt edilmesi, A’nın başka bir nesne ile özdeş olmamasını gerektirir. Örneğin Charlton’ın ‘özdeş’ iki bozuk parası, birbirinden ayırt edilememesine rağmen iki ayrı bireydir. Bu sebeple ya onların özdeş olmadığını söyleyeceğiz ya da özdeş ve ayrı bireyleri kabul edeceğiz.

İkincisi, bireysel formun bireyleşim için (birey olmayı ve diğer bireylerden ayrı olmayı birlikte alarak) yeter koşul olduğunu söylemek Leibniz'in nitelikler farkını vurgulayan anlayışını Aristoteles için kabul etmeyi gerektiriyor. Leibniz'e göre birbirinden ayırt edilemez iki birey yoktur. Bir bahçede iki yaprağın tamamen benzer olduğunu düşünen biri, onları aramak için boşuna zaman harcar. Mikroskop altında incelendiğinde iki su ya da süt damlasının dahi birbirinden ayırt edildiği görülecektir (Leibniz ve Clarke 2000, s. 22). Fakat bu ayırt edilebilirlik töze ilişkin olmadığı müddetçe Aristoteles ile uzlaşmaz. Öte yandan Leibniz'in ilkesi, Aristoteles'in tözünde konumlandırılırsa bir uzlaşma sağlanır ki bu nitelikleri 'gereksizleştirir' ve bireysel formu, tartışmanın dışına iter. Quinton tam olarak bunu öneriyor; o bireysel formlardan söz etmiyor, çünkü "sadece konum bireyleştirmek için yeterlidir. Bu bakış açısından özel nitelikler gereksizdir; onlara yapacak hiçbir şey kalmaz" (Quinton 1973, s. 26).

Quinton'un konum (*position - a point in space and at an instant of time*) ile ne kastettiğini, bu düşüncenin kaynağını ve neden bir nitelik sayılmadığını tartışarak açıklığa kavuşturalım. Quinton, Leibniz'in ilkesinin geniş ve dar anlamda iki yorumundan söz ediyor³; Leibniz'in ilkesinin dar anlamı, bireylerin nitelik farkları sebebiyle özdeş olamayacağını söylerken geniş anlamı ise sadece sayısal farklılık ile bireylerin özdeş olmadığını kabul eder (Quinton 1973, s. 25). Aristoteles sıklıkla sayı bakımından farklı olmaktan bahseder; bizim tartışmamız için de bir örnek şudur: "Tek bir Gök'ün olduğu açıktır. Çünkü eğer birçok insan olduğu gibi birçok gök olsaydı, her göğün hareket ettirici ilkesi bakımından bir, sayı bakımından çok olurdu. Ancak sayı bakımından çok olan her şey madde içerir" (*Metafizik*, 1074a33-34). Regis'a göre sayı bakımından farklı olmak bireylerin tam ayrımını sağlar; bu sebeple birincildir ve açıklanmaya ihtiyaç duymaz (Regis 1976, s. 161). Buna rağmen Quinton için konum sayısal farklılığa karşılık gelir; ona bir açıklama olur. Peki konum, neden bir nitelik değildir? Çünkü görülen herhangi bir nitelik, belirli bir konumdaki niteliktir; ne nitelikler ne de konum kendi başına bilenemezdir. Fakat tüm nitelikler kaldırıldığında geriye bireysel bir şey kalmamasına rağmen bir olasılık olarak hep aynı olan uzay-zamansal konumun varlığı devam eder (Quinton 1973, s. 26). Quinton'ın konum düşüncesi ile Aristoteles'in 'madde'si arasında benzerlikten fazlası var: "Hem paylaşılabılır özellikler olarak form hem de uzay zaman içindeki konum olarak madde, bireyin temel mantıksal kısımlarıdır" (Quinton 1973, s. 28). Böylece konum, Aristoteles'in ilk anlamdaki tözüne karşılık gelir; konum niteliklerin dayanağıdır. Öte yandan Aristoteles'in de neredeyse aynı açıklamaları bulunur; konum, nesneyi saran ve onun özel yeri olması bakımından formun en temel niteliklerinden biçimi verirken nesnelerin yerin içinde olması ve onların ortak yeri olması bakımından maddeye karşılık geliyor: "... yer 'madde'

³ Quinton'un bu ayrımı sayısal ve nitelikseldir. Leibniz'in ilkesinin güçlü ve zayıf ayrımından farklıdır. Fakat Leibniz, sayı bakımından farklı olmayı açıkça reddeder; "iki tözün birbirine tamamen benzer olup sadece sayıca birbirinden farklı olduğu doğru değildir" (Leibniz 2020:14). Macdonald'ın Leibniz'in ilkesini güçlü ve zayıf (saf ve saf olmayan) biçimde ayırması ise bir başka tözün gerekliliği üzerinden şekillenir: Bir başka tözü gerektirmeyen, saf olan nitelikler ve bir başka töz ile ilişkisel nitelikler, saf olmayan nitelikler. Örneğin kırmızı olmak, yuvarlak olmak saf niteliklerdir; Detroit'in güneyinde olmak, Snowdon Dağı'ndan yüksekte olmak ve Mandela'nın hayranı olmak saf olmayan niteliklerdir (Macdonald 2005:106).

demektir; yani büyüklükten değişik bir şey, bu da bir yüzey, bir sınır çizgisi gibi, biçim tarafından sarılan, sınırlanan şey: ‘madde’, ‘belirsiz olan’ da böyle bir şey, nitekim bir küreden sınırı ve biçimsel özellikleri atıldıkta geri kalan maddenin dışında bir şey değil” (Fizik, 209b6-11).⁴

Tartışmamızın öncesinde maddenin özdeşliği için bir içerik ya da karşılık arıyorduk. Çünkü maddenin özdeşliği, diğer bireylerden ayrı olmayı zorunlu kılmıyor; sadece bir sahiplik bildirerek bireye ait maddeyi işaret ediyor. Konumun madde ile aynılığı da göz önüne alınırsa maddenin özdeşliği, konum sayesinde ayrımı sağlar diyebiliriz. Örneğin Sokrates’in maddesinin konumu ile Kallias’ın maddesinin konumu birbirinden farklıdır. Bu anlamda konum, ilksel farklılığı sağlıyor ve bireylerin bu belirli konumdaki nitelikleri ile farklılıkları çeşitleniyor. Bu, özdeş olduğu varsayılan bireyler için, onların maddelerinin bulunduğu konumun farklı olduğuna dikkat çekerek etkili bir belirlenim olur. Öte yandan Denkel, Quinton’un nitelikleri gereksizleştiren anlayışına şu eleştiriyi yöneltiyor: “Konum dolayısıyla özdeş, yani tek olan bir nesnenin öbür niteliklerini aynı zamanda hem taşıması hem de taşımaması gibi bir durumu olanaklı kılmıyor mu böyle bir düşünce?” (Denkel 1985, s. 33). Denkel’in kastettiği sanıyorum ki şudur: Örneğin zihnimde canlandırdığım tüm nitelikleri aynı olan iki küre sadece birinin kenarındaki kırık ile ayrılıyorsa ve konum sebebiyle tekleşerek özdeş hâle geldiklerinde bu kırıklığı hem taşıması hem taşımaması gerekeceği için bir çelişki gösterir. Fakat bu, somut varlık için kabul edilemez; nitelikleri aynı ya da değil, iki somut varlık aynı konumu paylaşamaz. Burada içinde, üstünde, altında olmak değil, tam olarak üst üste çakışık olmayı anlıyorum. Peki mantıksal olanaklılığına ne cevap verebiliriz? Zihnimizde iki küreyi tekleştirebilmemizin önünde bir engel yoksa nitelikleri de tekleştirebiliriz. Örneğin tüm nitelikleri aynı olan bu iki küre sadece birinin yeşil diğerinin sarı olması ile ayrılıyorsa tekleştiklerinde mavi renge sahip olabilir. Yahut tüm nitelikleri aynı olan bu iki küre sadece birinin kenarındaki kırık ile ayrılıyorsa bunların tekleştiklerinde kırık tamamen yok olmayacak, sadece görülemeyecektir. Çünkü bu iki küre saydam olsaydı ilk kürede kırığın olduğu yer, iki küre tekleştğinde bir iç kırık izi gibi görülebilir hâlde olacaktır. Sonuç olarak bir ya da birkaç niteliği farklı olan iki soyut nesnenin konum sebebiyle özdeş hâle gelip tekleşmesi, niteliklerin de tekleşmesi anlamına gelir ve böylece nitelikler bir çelişki yaratmaz. Bunlara rağmen konumun bireyleşim için bir ilke olamayacağı Max Black tarafından kanıtlanmış gibi gözüküyor.

Black’in argümanı ile bireyleşim sorunu için Aristoteles’te işaret edilebilir bir yan kalmıyor ve tartışmamız çeşitli açılımlar ve açıklamalar sunmak dışında Aristoteles’in bireyleşim ilkesine bir belirginlik kazandıramıyor. Bu sebeple Black’in argümanına değinerek tartışmamızı sonlandıralım. Black, yukarıdaki küre örneğine benzer bir düşünce deneyi yapıyor; bir mantıksal olanaklılık olarak sadece birbirine tamamen benzer iki küreden oluşan bir evren düşünüyor ve böylece bu iki kürenin özdeş ama ayırt edilemez olduğunu iddia ediyor (Black 1952, s. 156). Makalesinde buna

⁴ Aristoteles, Platon’un da madde ve uzamı aynı şey olarak gördüğünü belirtiyor (Fizik: 209b11). Ardından Platon’un idealarına buradan bir eleştiri yöneltiyor (ayrıca bkz. Fizik: 209b33-210a3).

yönelebilecek çeşitli eleştirilere cevap üretirken, bizim tartışmamızı ilkin ilgilendiren, bu iki kürenin konum ile ayırt edilememesidir. Black'in birinci açıklaması, iki kürede de 'kendisi ile aynı yerde olma ve diğerinden X mesafede olma' niteliği olduğudur. Yani bir küre için söylenebilecek bu nitelik diğeri için de aynı biçimde geçerlidir. Maddenin özdeşliğine bir içerik sağlama çabamız burada daha açık hâle geliyor; bir küre için maddesinin kendisiyle özdeş olduğunu ve diğerinin maddesi ile özdeş olmadığını söylemek, diğer küre için de aynı biçimde geçerlidir. Ayrıca belirtmek gerekir ki Black, ilişkisel uzay-zaman anlayışındadır ve bundan kaynaklanan ilişkileri de iki kürenin simetrisi ile birbirlerine aynı kılmıştır. Fakat Denkel'in belirttiği üzere Quinton'un argümanı, "nesneler bulunmasa da yerlerin onlardan bağımsız olarak var olacağı sonucuna götürüyor" (Denkel 1985, s. 33). Yani Quinton için uzay-zaman saltık bir varlığa sahip gözüküyor. Bu belirleme ile birlikte Black'in konum ile ilgili ikinci açıklaması, kürelerin uzayda kapladıkları yerlerin farklı olmasıyla onların farklı olduğunun savunulamayacağıdır:

Siz farklı fiziksel nesnelerin farklı yerlerde olması gibi gerekli bir doğruluğa dikkat çekmedikçe kürelerin farklı yerler kapladığı iddianızın hiçbir şey ifade etmediğini söylemeliydim. Şimdi gerçekte olması gerektiği gibi iki küre farklı yerler kaplamalı demek, bunların iki küre olduğunu söylemekten fazlası değildir... Bir başka ifadeyle iki küreli evrende, kaplanan yerlerin farklı olduğunun söylenmesinin tek nedeni, farklı şeylerin onları kaplaması olur. Yani yerlerin farklı olduğunu göstermek için öncelikle başka bir açıdan kürelerin farklı olduğunu göstermek zorundasınız. Küreleri asla kapladıkları yerler sayesinde ayırt edemezsiniz (Black 1952, s. 158).

Black, yönelebilecek olası eleştirilerden konum dışında ilk akla gelen gözlemci ve gözlemciden üretilebilecek çıkarımları da tartışıyor: "Demek istediğim, bir gözlemci sunulana kadar –ki bu [argümanda] gerçek bir değişim anlamına gelir- iki küreli evrende herhangi birisi sağda ve solda değildir" (Black 1952, s. 162-163). Çünkü gözlemci, kabul ettiğimiz deneyin biçimini değiştirerek evrene üçüncü bir şey katmaktadır. Gözlemciden üretilen ve genişçe tartışılan bir diğer çıkarım ise adlandırmadır; bu bağlamda bir bakımdan bu iki kürenin sayısal olarak farklı oldukları için özdeş olmadıklarını da söyleyemeyiz. Sanıyorum, Black'in deneyi gözlemci ile eleştirilirse bunun nihai sonucu, gözlemci olmadan bireyleşimden bahsedemeyeceğimiz olur.

4. Sonuç

Aristoteles'in bireyleşim ilkesi üzerine tartışmaları özdeşlik sorunu ile derinleştirmeye çalışmak, bizim tartışmamızı açıkça bir çıkmaza sürükledi. Fakat bireyin ne türden özdeşlik koşullarına sahip olduğu ve diğer bireylerden ayrımını sağlayanın ne olduğu, özdeşliğin kendi içindeki sorunlardan kaynaklanan bu çıkmaza girmeyi gerekli kılıyor. İlkin konuya bir zemin sağlaması için maddenin bireyleşimi sağladığına ilişkin genel kabulü sorguladık; maddenin bölünebilirliği ile çeşitlilik arasında kurulan ilişki bireyleşim için geçerli gözüküyor. Çünkü bireyin bütünlüğü üzerinde uzlaşım kurmayı engelliyor ve Aristoteles ile uyumlu çıkarımlara izin vermiyor. Ardından

sorguladığımız maddenin özdeşliği ve ona bir içerik verme çabası hem özdeşliği ontolojik bir bağlama taşımak isteyenlere eleştiri yöneltiyor hem de metnin çerçevesini oluşturuyor. Maddenin özdeşliğine içerik sağlama çabası eğreti gözükse de asıl nokta, maddenin özdeşliğinin ikinci bir şey ile açıklanma gerekliliğidir. Burada Black'e katılarak, maddenin kendisiyle özdeşliği sebebiyle iki bireyin maddelerinin kendisiyle özdeş olmaları, onların iki birey olduğunu söylemekten başka anlama gelmez; ya bu iki bireyin başka bir açıdan farklı olduğu gösterilmelidir ya da maddenin özdeşliğinin ayrımı sağlamak için ne türden bir içeriğe sahip olduğu açıklanmalıdır. Bu konudaki iki denememiz maddenin paylaşılamazlığı ve uzay-zamansal konumu oldu. Maddenin paylaşılamaz olması açıkça oluş içinde geçersizdir. Konum ise sadece uzaysal değil, zamansal da olduğu için oluş sorunuyla karşılaşmaz. Fakat uzay ve zamanı saltık olarak almayı gerektirir. Bu anlamda Aristoteles için geçerli olduğu savunulabilir.

Aristoteles'te bireyleşim için savunulan bir diğer iddia form üzerinden ilerler. Aynı türe ait bireylerin formları farklı olmadıkça formun savunulması mümkün gözüküyor. Bu sebeple formun bireyleştirdiğini kabul etmek, bireysel formları kabul etmek anlamına geliyor. Dolayısıyla türe ait ana nitelikler ile bireye ait özel nitelikler arasında bir ayrım gerekiyor. Fakat bu özel nitelikler, bireyin zorunlu doğasına ait olamazlar ve zorunlu doğasına ait olmayan şeylerle bireyleşmek, bireyin zorunlu olarak bireysel olmadığını söylemektir. Burada tartışmamızda bahsetmediğim demet kuramları ile yakın bir ilişki görülüyor. Fakat bireyi niteliklerin ve ilişkilerin toplamı olarak gören demet kuramları, dayanak anlamında töz varsayımı reddederek yükselir. Oysa Aristoteles için bunu kabul edemeyiz. Yine de 'sonuncu bireysel madde' ile bireysel formun ilişkisi tözde gösterilebilirse bireysel formlar savunulabilir.

KAYNAKÇA

Aristoteles. (1996). *Metafizik*. (A. Arslan, Çev.) İstanbul: Sosyal Yayınları.

Aristoteles. (2001). *Fizik*. (S. Babür, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Black, M. (1952). The Identity of Indiscernibles. *Mind*, 61(242), 153-164.
www.jstor.org/stable/2252291 adresinden alındı

Charlton, W. (1972). Aristotle and the Principle of Individuation. *Phronesis*, 17(3), 239-249. www.jstor.org/stable/4181890 adresinden alındı

Çevikbaş, S. (2010). Bir Şeyin, Başka Her Şeyden Ayırt Edilebilirliğini Sağlayan İlke: Bireyleşim (Aristoteles, A. Thomas, D. Scotus, Leibniz). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 1-20.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunisobil/issue/2817/37923> adresinden alındı

Denkel, A. (1985). *Nesne ve Doğası*. İstanbul: Metis Yayınları.

Gracia, J. (1988). *Individuality: An Essay On the Foundations of Metaphysics*. Albany: State University of New York Press.

King, P. (2000). The Problem of Individuation in the Middle Ages. *Theoria*(66), 159-184. doi:10.1111/j.1755-2567.2000.tb01161.x

Kuşçu, E. S. (2016). *Nesne ve Bireyleşim Sorunu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.

Kuşçu, E. S. (2019). Bireyleşimin Önselliği. *Felsefe Arkivi*(51), 411-421. doi:10.26650/arcp2019-5135

Leibniz, G. W. (2020). *Leibniz: Discourse on Metaphysics*. (G. Rodriguez-Pereyra, Çev.) Oxford: Oxford University Press.

Leibniz, G. W., & Clarke, S. (2000). *Correspondence*. (R. Ariew, Dü.) Cambridge: Hackett Publishing Company.

Lloyd, A. C. (1970). IV. - Aristotle's Principle of Individuation. *Mind*, LXXIX(316), 519-529. doi:https://doi.org/10.1093/mind/LXXIX.316.519

Lukasiewicz, J., Anscombe, A., & Popper, K. (1953). Symposium: The Principle of Individuation. *Proceedings of the Aristotelian Society*(Supplementary Volumes: 27), 69-120. www.jstor.org/stable/4106559 adresinden alındı

Macdonald, C. (2005). *Varieties of Things*. Oxford: Blackwell Publishing.

Quinton, A. M. (1973). Individuation. *The Nature of Things* (s. 12-33). içinde London: Routledge and Kegan Paul.

Regis, E. (1976). Aristotle's 'Principle of Individuation'. *Phronesis*, 21(2), 157-166. www.jstor.org/stable/4181987 adresinden alındı

Safalı, L. (2016). *Aristoteles*. Youtube - Özgen Berkol Doğan Bilimkurgu Kütüphanesi: [İnternet Üzerinden]. 06 02, 2020 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=IM-DZIP7uO8&t=1553s> adresinden alındı

Sfekaş, S. (2004). Aristotle's Principle of Individuation. *First World Olympic Congress of Philosophy*, (s. 1-12). Athens. doi:10.13140/RG.2.1.1068.6169

Spinoza. (2012). *Ethica*. (Ç. Dürüşken, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.